

تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دوزبانه اول ابتدایی

نویسندگان: علیرضا عصاره^۱، غلامعلی احمدی^۲ و حیدرعلی عباس پور^{۳*}

۱. استادیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

۲. دانشیار گروه علوم تربیتی دانشگاه تربیت دبیر شهید رجایی

۳. دانشجوی دکتری برنامه ریزی درسی

Abaspour276@gmail.com

* نویسنده مسئول: حیدرعلی عباس پور

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دوزبانه (آذری زبان)، پرداخته است. هدف از پژوهش، مقایسه پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش آموزان دوزبانه دختر و پسر پایه اول ابتدایی که دوره پیش دبستانی را گذرانده اند، با دانش آموزانی بوده است که این دوره را نگذرانده اند. روش پژوهش، توصیفی از نوع علی-مقایسه ای بوده است. جامعه آماری شامل دانش آموزان دوزبانه پایه اول شهرستان خدابنده بوده که از بین آنان ۱۲۰ نفر (۶۰ دختر و ۶۰ پسر) به صورت خوشه ای چندمرحله ای به عنوان نمونه انتخاب شدند (در هر گروه ۳۰ نفر پیش دبستان رفته و ۳۰ نفر پیش دبستان نرفته)، داده های حاصل با استفاده از شاخص های آمار توصیفی و استنباطی تحلیل شدند. نتایج حاصل از پژوهش نشان دادند که بین دانش آموزان دوزبانه پایه اول شرکت کننده در آموزش های پیش دبستانی با دانش آموزان فاقد این تجربه، در متغیرهای «پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی»، تفاوت معنادار وجود دارد. دانش آموزان پسر دوزبانه پایه اول پیش دبستان رفته، نسبت به دختران، پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی بیشتر و بالاتری دارند. تفاوت میانگین نمرات پیشرفت تحصیلی درس فارسی نسبت به سایر دروس، معنادارتر است و این امر ناشی از ارتباط بین فهم زبان و درک مطلب با فهم دروس و پیشرفت سواد خواندن و در نتیجه، تأثیر دوره پیش دبستانی بر مهارت های زبان آموزی است.

کلیدواژه ها: آموزش و پرورش پیش دبستانی، پیشرفت تحصیلی، سازگاری اجتماعی، دوزبانگی، قوه خلاقه.

پژوهش های آموزش و یادگیری

(دانشور و نشر)

• دریافت مقاله: ۹۰/۱۰/۰۴

• پذیرش مقاله: ۹۲/۰۷/۱۷

Scientific-Research
Journal of Shahed
University

Twentieth Year, No.3
Autumn & Winter
2013-14

Training & Learning
Researches

دوفصلنامه علمی - پژوهشی
دانشگاه شاهد

سال بیستم - دوره جدید
شماره ۳

پائیز و زمستان ۱۳۹۲

مقدمه

ایران، کشوری با تنوع گویشی فراوان است؛ سرزمینی که تعداد زیادی از دانش‌آموزان با تسلط به زبان قومی و مادری‌شان و با آشنایی اندک به زبان فارسی به دبستان، وارد می‌شوند؛ اما از گذشته تاکنون نظام آموزشی ما با همه این کودکان برخورد زبانی واحدی داشته‌است و همه آنان را فارسی‌زبان می‌داند [۱]. اگر زبان کودک و زبان آموزش متفاوت باشند، پدیده دوزبانگی به‌وجود می‌آید که در آن، فرد، علاوه بر زبان مادری، باید زبانی دیگر را نیز بیاموزد [۲]. ورود کودک دوزبانه به مدرسه، حادثه‌ای ناگوار برای اوست که در پیشرفت تحصیلی و رشد اجتماعی، عاطفی و شناختی وی پیامدهایی منفی دارد و چون کودک در برابر زبانی قرار می‌گیرد که با آن ناآشناست و در محتوای فرهنگی وی یافت نمی‌شود، در نتیجه، فاصله‌ای ارتباطی میان کودک و مدرسه برقرار می‌شود [۳]. تحقیق‌های انجام‌شده در خصوص مشکلات حاصل از دوزبانگی در دانش‌آموزان نشان می‌دهند که کودکان دوزبانه ممکن است تحصیلات خود را به پایان برسانند، در حالی که مهارت‌هایشان در هر دوزبان اندک است و فرصتی اندک برای پیوستن به جامعه بزرگ‌تر دارند [۴]؛ همان‌طور که نتایج پژوهش‌های سائر^۱، کامینز^۲ و لامبرت^۳ نیز نشان می‌دهند، کودکان دوزبانه نسبت به کودکان یک‌زبانه، عملکردی ضعیف‌تر دارند [۵، ۶، ۷].

اصل فتاحی، در جهت رویارویی با این مشکل، استفاده از برنامه‌های جبرانی ویژه دانش‌آموزان دوزبانه و ارائه آموزش‌های پیش‌دبستانی در سطح وسیع را به‌عنوان بازوی ترمیمی مؤثر معرفی کرده‌است [۸].

از آنجاکه کودک از پیش‌دبستان به دبستان پامی‌گذارد، لازم است که برای تحصیل و فعالیت در دبستان، آماده شود. آموزش‌های دوره پیش از دبستان، کودک را با مفاهیم و مهارت‌های گفتاری و جسمی که

برای یادگیری خواندن، نوشتن و حساب کردن در کلاس‌های ابتدایی ضروری هستند، آشنایی کند و همچنین به رشد قابلیت‌ها و شایستگی‌ها برای سازگاری کودک در سال‌های نخست مدرسه کمک می‌کند؛ این آمادگی، به کاهش تعداد مردودی، افت تحصیلی و شکست در سطوح ابتدایی منجر می‌شود [۹]. پررا^۴، جسل^۵ و لسمن^۶، ینسن و همکاران^۷، نونویاما^۸ و همکاران^۹، همگی بر آثار مثبت آموزش‌های پیش‌دبستانی در یافته‌های خود تأکید کرده‌اند [۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳].

پرلز^{۱۰} در یافته‌های خود بیان می‌دارد که در همه کشورها رابطه‌ای بالا میان پیشرفت سواد خواندن دانش‌آموزان و فعالیت‌های آموزشی سواد خواندن پیش از مدرسه وجود دارد [۱۴].

پیکرنیک و همکاران^{۱۱}، نیز در تحقیقی با موضوع «اثر آموزش قبل از دبستان بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان» بیان می‌کند که آموزش پیش از دبستان، علاوه بر اینکه به سازش اجتماعی بیشتر کودک با جامعه منجر می‌شود، میزان افت آموزشی در این‌گونه کودکان را به حداقل می‌رساند [۱۵].

در ایران نیز یافته‌های پژوهش‌ها از پیشرفت تحصیلی بالاتر دانش‌آموزان پیش‌دبستان‌رفته، در مقایسه با دانش‌آموزان پیش‌دبستان‌نرفته حکایت دارند که در ادامه به چند نمونه از این تحقیق‌ها اشاره می‌شود:

دیناروند در تحقیقی که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دوزبانه و یک‌زبانه شهرستان شوش دانیال را با روش پس-رویدادی مورد مطالعه قرار داد، بیان می‌کند که میان دانش‌آموزان عادی و دوزبانه از نظر آماری در میزان پیشرفت تحصیلی و افت تحصیلی، تفاوتی معنادار وجود دارد [۱۶].

جعفریان، نیز در پژوهش خود که به مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول و سوم مناطق دوزبانه

4 . Perera
5 . Gesell & lessman
6 . Jensen
7 . Nanoyama
8 . Perls
9 . Pekernic

1 . Saer
2 . Cummins
3 . Lambert

تضمین کننده موفقیت های آتی کودکان باشد بلکه عواملی دیگر نظیر «کیفیت برنامه های این مراکز، شخصیت و نحوه ارتباط معلم و فضای مرکز و میزان تجربه پیش دبستانی» است که در این قلمرو اهمیت دارند [۲۰].

تأثیر آموزش پیش دبستانی بر سازگاری اجتماعی: *گداشتاین و لانیون*^۱، سازگاری را فرایندی پیوسته تعریف کرده اند که در آن، تجارب یادگیری اجتماعی شخص باعث ایجاد توانایی و مهارت هایی می شوند که از طریق آنها می توان به ارضای نیازها پرداخت [۲۱].

به مدد پژوهش هایی متعدد که در زمینه تأثیر دوره پیش از دبستان بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان در دوره های بعد انجام شده است (پرا^۲، کوتوپولو^۳، بارنت^۴، پیکرنیک^۵ و همکاران، اسحاق نیا، بدوره، بیرشک و مرادی)، این نکته، برجسته می شود که اگرچه آموزش و پرورش پیش از دبستان بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان دبستانی، تأثیری بسزا دارد، گاهی نتایج نقض می شوند؛ برای نمونه، پژوهش *تقدی دورباطی*، از آن حکایت دارد که آموزش پیش از دبستان بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان دبستانی اثری ندارد [۲۰].

او^۶ نیز در مطالعه ای روی ارتباط میان تأثیر اولیه و اکتساب مهارت های آموزش و پرورش بعدی، با استفاده از نمونه ای از مطالعه طولی شیکاگو دریافت که میان برنامه مراکز والد-کودک در دوره پیش دبستانی و توانایی های شناختی، حمایت خانوادگی و سازگاری اجتماعی شرکت کنندگان ارتباط وجود دارد، لیکن این ارتباط به ترتیب درباره توانایی های شناختی و حمایت خانوادگی از سازگاری اجتماعی، قوی تر است [۲۲].

باین حال، تحقیق هایی فراوان، مؤید تأثیر آموزش های پیش دبستانی بر سازگاری اجتماعی دانش آموزان، به ویژه دوزبانه هاست؛ برای نمونه، بیرشک

شهرهای تبریز و تهران به منظور ارزیابی دوره یک ماهه آمادگی پیش دبستان پرداخته، چنین نتیجه می گیرد که میانگین نمرات دانش آموزان آذری زبان، پایین تر از نمرات دانش آموزان فارسی زبان بوده است که این افت تحصیلی در پایه اول به دلیل آشنایی کم دانش آموزان دوزبانه با زبان فارسی است [۴].

حسن اصل، به مطالعه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه های اول و دوم ابتدایی شهرستان ماکو به روش توصیفی پرداخته، نتیجه می گیرد که میانگین پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه اول و دوم که تجربه آموزش پیش دبستانی را دارند، بیشتر از دانش آموزان دوره ندیده پایه اول و دوم است [۱۷].

یافته های تحقیق *سلمانی*، با عنوان «مقایسه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دروس پایه دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر رودهن» نشان داد که پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دختر و پسر پایه اول که آموزش های دوره پیش دبستانی را دیده بودند، بیشتر از پیشرفت تحصیلی دانش آموزان آموزش ندیده بود [۱۸].

کاظمی علی آبادی، در پژوهش خود که با عنوان «بررسی نقش و تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان خلخال» انجام شد، چنین نتیجه می گیرد که در مجموع، دوره پیش دبستانی با توجه به ماهیت آموزش هایی که دارد آمادگی ذهنی و روانی لازم را برای ورود کودکان به مدرسه فراهم می کند و بر پیشرفت تحصیلی و رعایت نظم و انضباط در مدرسه تأثیری مثبت دارد [۱۹].

همان طور که مشاهده می شود اگرچه آموزش و پرورش پیش از دبستان بر عملکرد تحصیلی دانش آموزان دبستانی، تأثیری بسزا دارد، گاهی نتایج تحقیق ها در این راه تردیدهایی را نشان می دهند؛ برای نمونه، پژوهنده در تحقیقی که با عنوان «نقش پیش دبستانی بر یادگیری مهارت های روانی - حرکتی و سازگاری اجتماعی» و با روش پس-رویدادی انجام داد، معتقد است حضور صرف کودک در کلاس های پیش دبستانی نمی تواند

1. Goodstein & Lanyon
2. Perera
3. Kontopoulou
4. Barnet
5. Pekernic
6. Ou

انجام پژوهش‌های مناسب در این حیطه به منظور سنجش آثار و نیز بهبود محتوا و فرایند آموزش‌ها و رفع تنگناهای پیش‌رو به‌ویژه برای دانش‌آموزان دوزبانه، ضروری به‌نظرمی‌رسد [۲۴].

لذا در این راستا به: مقایسه پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان دوزبانه دختر و پسر پایه اول ابتدایی که دوره پیش‌دستانی را گذرانده‌اند، با دانش‌آموزانی که فاقد این تجربه‌اند، پرداخته شده‌است.

فرضیه‌های تحقیق

۱. دانش‌آموزان دوزبانه پسر پایه اول ابتدایی که پیش‌دستانی رفته‌اند، نسبت به دانش‌آموزانی که پیش‌دستانی نرفته‌اند، دارای سازگاری اجتماعی بیشتری هستند.

۲. دانش‌آموزان دوزبانه پسر پایه اول ابتدایی که پیش‌دستانی رفته‌اند، نسبت به دانش‌آموزانی که پیش‌دستانی نرفته‌اند، دارای پیشرفت تحصیلی بالاتری هستند.

۳. دانش‌آموزان دوزبانه دختر پایه اول ابتدایی که پیش‌دستانی رفته‌اند، نسبت به دانش‌آموزانی که پیش‌دستانی نرفته‌اند، سازگاری اجتماعی بیشتری دارند.

۴. دانش‌آموزان دوزبانه دختر پایه اول ابتدایی که پیش‌دستانی رفته‌اند، نسبت به دانش‌آموزانی که پیش‌دستانی نرفته‌اند، پیشرفت تحصیلی بالاتری دارند.

روش پژوهش

روش اجرای پژوهش حاضر، توصیفی و از نوع مقایسه‌ای، بوده‌است که در آن، متغیر مستقل پیش‌تر اتفاق افتاده، محقق سعی دارد با مطالعه‌ای گذشته‌نگر، به جستجوی روابط یا علل وقوع پدیده‌ها بپردازد [۲۵].

جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری پژوهش، شامل تمامی دانش‌آموزان

و مرادی در مطالعه‌ای که اثر آموزش پیش‌دستانی را بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی می‌سنجیدند، دریافتند دانش‌آموزانی که آموزش‌های پیش‌دستانی را گذرانده‌اند، سازگاری بهتری دارند [۲۰].

یافته‌های پژوهش اسحاق‌نیا با عنوان «تأثیر آموزش پیش از دبستان بر پیشرفت ذهنی و سازگاری اجتماعی کودکان در شهر تربت حیدریه» نشان می‌دهد که میزان پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی در پیش‌دستانی‌رفته‌ها، بیشتر از کودکان دیگر است [۱۵].

بدوره در پژوهش خود با موضوع تأثیر آموزش‌های پیش‌دستانی بر سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان ابتدایی شهر ایلام که با روش پس-رویدادی انجام شد، چنین نتیجه‌می‌گیرد که سازگاری اجتماعی کودکان دارای تجربه آموزش‌های پیش‌دستانی، نسبت به کودکان فاقد این تجربه بیشتر است؛ همچنین میزان تأثیر این آموزش‌ها بر سازگاری اجتماعی دختران و پسران، متفاوت است [۲۳].

بنابراین با توجه به نظریه‌های مختلف و متناقض درخصوص تأثیر آموزش‌های پیش از دبستان بر پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی، انجام پژوهش‌هایی برای مطالعه و بررسی تأثیر آموزش پیش‌دستانی روی دانش‌آموزان دوزبانه، امری ضروری و بنیادی است. در بسیاری از پژوهش‌های پیشین، اثر برنامه‌های پیش‌دستانی بر سازگاری اجتماعی یا پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان عادی سنجیده شده‌است، اما کمتر پژوهشی، دانش‌آموزان دوزبانه پیش‌دستانی‌رفته و دوزبانه‌های فاقد این تجربه را در متغیرهای پیشرفت تحصیلی و سازگاری اجتماعی به‌صورت هم‌زمان سنجیده‌است؛ از طرف دیگر با توجه جوان‌بودن جمعیت کشور ما (ایران) و آثار نافذ دوره پیش‌دستانی بر تحول‌های بعدی و «با عنایت به تأثیر عملکرد تحصیلی پیشین بر پیشرفت تحصیلی بعدی و رشد باور و اعتمادبه‌نفس در یادگیرنده از طریق برقراری ارتباط مفهومی میان دروس و استفاده از مهارت‌های پیش‌نیاز در یادگیری موضوع‌های درسی و در نتیجه تسلط بر یادگیری دروس بعدی در فراگیران»،

دختر و پسر پایه اول ابتدایی شهرستان خدابنده در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۸۸ بوده است. به منظور نمونه گیری از دانش آموزان یادشده طی دو مرحله، ابتدا، نواحی آموزش و پرورش شهرستان خدابنده برحسب اجرای دوره پیش دبستانی در سطح مدارس به دو خوشه مدارس مجری دوره پیش دبستانی و مدارس فاقد این دوره تقسیم شدند و سپس از هر خوشه به تصادف، دو آموزشگاه پسرانه و دو آموزشگاه دخترانه ابتدایی انتخاب شدند و از هر آموزشگاه نیز به صورت تصادفی یک کلاس پایه اول ابتدایی برگزیده شده است؛ بر این اساس در مجموع، تعداد ۱۲۰ دانش آموز پایه اول ابتدایی (۶۰ نفر دختر و ۶۰ نفر پسر) انتخاب و پرسش نامه ها درخصوص آنها اجرا شد.

ابزار پژوهش

در این تحقیق برای گردآوری اطلاعات درخصوص متغیرهای پژوهش و آزمون فرضیه ها از دو پرسش نامه استفاده شد که عبارت اند از:

پرسش نامه سازگاری اجتماعی: برای اندازه گیری میزان سازگاری اجتماعی دانش آموزان پیش دبستان رفته و پیش دبستان نرفته از پرسش نامه سازگاری اجتماعی دانش آموزان ابتدایی /سحاق نیا (۱۳۷۳) استفاده شد؛ این پرسش نامه دارای ۲۲ پرسش در زمینه سنجش میزان سازگاری اجتماعی است که براساس مقیاس پنج درجه ای لیکرت و از درجه خیلی زیاد (نمره ۵) تا درجه خیلی کم (نمره ۱) تنظیم شده است؛ این پرسش نامه که برگرفته از پرسش نامه رشد اجتماعی واینلند (ادگار ا. دال، ۱۹۶۵) و پرسش نامه AAMD (لامبرت و دیگران، ۱۹۷۴) بوده، سنجش اعتبار محتوایی و صوری آن توسط سازنده پرسش نامه انجام شده و پایایی پرسش نامه نیز تأیید شده ($\alpha=0/83$) در پژوهش حاضر، پایایی این پرسش نامه با استفاده از آلفای کرونباخ برابر ۰/۷۹ به دست آمد.

پرسش نامه پیشرفت تحصیلی: در این پژوهش برای سنجش میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوزبانه

پایه اول ابتدایی از میانگین نمرات به دست آمده از آزمون های محقق ساخته پیشرفت تحصیلی برای درس ریاضی، فارسی و علوم تجربی استفاده شده است. برای تدوین پرسش های این آزمون ها، ابتدا جدول مشخصات سنجش (جدول هدف-محتوا) به منظور تعیین اهداف و محتوای درس بالا تهیه شد و سپس با استفاده از اطلاعات جدول مشخصات سنجش و منابع موجود (به ویژه راهنمای معلمان ابتدایی در ارزشیابی توصیفی)، (تعدادی بیشتر از پرسش های مورد نیاز برای آزمون) برای آزمون مقدماتی طراحی شد؛ این پرسش ها با استفاده از نظر کارشناسی معلمان پایه اول ابتدایی طراحی و سپس توسط استادان گروه های مرتبط در دفتر تألیف، دوباره بررسی و روایی شدند؛ در مرحله بعد، پرسش های مبهم شناسایی شدند. پس از بررسی های اولیه، گروهی ۳۰ نفری از دانش آموزان پایه اول ابتدایی در دبستان های شهرستان خدابنده به پرسش های تدوین شده پاسخ دادند؛ همچنین پاسخ های داده شده پس از جمع آوری و تصحیح، پرسش به پرسش، بررسی و تعدادی پرسش، انتخاب و برای اجرای نهایی، آماده شدند. در این پژوهش برای سنجش پایایی آزمون پرسش های پیشرفت ریاضی، فارسی و علوم، پرسش های مقدماتی روی گروهی ۳۰ نفری اجرا و پایایی آزمون با استفاده از روش آلفای کرونباخ به ترتیب ۷۶ درصد، ۷۵ درصد و ۰/۷۸ به دست آمد. پرسش های آزمون روی گروه اصلی نمونه پژوهش اجرا و آلفای ۷۵ درصد، ۷۵ درصد و ۷۶ درصد به دست آمد. ضریب به دست آمده نشان می دهد آزمون های یادشده، دارای پایایی لازم هستند.

شیوه اجرای پرسش نامه: روش اجرای دو پرسش نامه بدین صورت بود که معلمان با توجه به شناختی که از روحیات و رفتارهای شاگردان خود داشتند، درخصوص آنان پرسش های مربوط به سازگاری اجتماعی را تکمیل کردند، لکن پرسش های مربوط به پرسش نامه پیشرفت تحصیلی که پیش تر روایی و پایایی آن توسط محقق اندازه گیری و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ تأیید شده بود، با رعایت اصول روان شناسی یادگیری و با

این پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که دانش‌آموزان پسر دوزبانه پایه اول ابتدایی که پیش‌دبستانی نرفته‌اند، نسبت به دانش‌آموزانی که پیش‌دبستانی نرفته‌اند، سازگاری اجتماعی بیشتری دارند. جدول ۲ نشان می‌دهد که در متغیر سازگاری اجتماعی بین دو گروه، تفاوتی معنادار وجود دارد؛ لذا فرضیه دوم این پژوهش نیز تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر در این پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که پیش‌دبستانی، تغییری معنادار در سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان پسر دوزبانه ایجاد کرده است.

اختصاص زمان مناسب هر درس، در حضور معلمان، ابتدا میان دانش‌آموزان توزیع شد و پس از پاسخگویی توسط آنها جمع‌آوری و سپس نتایج با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی، تجزیه و تحلیل شد.

یافته‌ها

یافته‌های پژوهش حاضر در جدول‌های زیر ارائه شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در جدول ۱، تفاوت میانگین‌های دو گروه معنادار است؛ بنابراین فرضیه اول این پژوهش تأیید می‌شود؛ به عبارت دیگر در

جدول ۱. آزمون t مستقل میان نمرات دانش‌آموزان پسر دوزبانه با و بدون تجربه پیش از دبستان در سازگاری اجتماعی

گروه	شاخص	تعداد افراد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد
دانش‌آموزان پسر پیش‌دبستانی‌رفته		۳۰	۸۲/۷۶	۹/۲۵۷	۱/۶۹
دانش‌آموزان پسر پیش‌دبستانی‌نرفته		۳۰	۶۸/۰۶	۱۱/۳۲۵	۲/۰۶
t=5/504 df=58 p≤0/0001 α= 0/05					

جدول ۲. آزمون t مستقل میان نمرات پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پسر دوزبانه با و بدون تجربه آموزش پیش از دبستان

گروه	شاخص	تعداد افراد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد
دانش‌آموزان پسر پیش‌دبستانی‌رفته		۳۰	۱۶/۸۳	۱/۵۱	۰/۲۷۶
دانش‌آموزان پسر پیش‌دبستانی‌نرفته		۳۰	۱۵/۱۴	۱/۷۶	۰/۳۲۲
t=3/96 df=58 p≤0/0001 α=0/05					

جدول ۳. آزمون t مستقل میان نمرات دانش‌آموزان دختر دوزبانه با و بدون تجربه پیش از دبستان در سازگاری اجتماعی

گروه	شاخص	تعداد افراد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد
دانش‌آموزان دختر پیش‌دبستانی‌رفته		۳۰	۷۹/۶۳	۷/۹۲	۱/۴۴
دانش‌آموزان دختر پیش‌دبستانی‌نرفته		۳۰	۷۰/۶۳	۱۰/۷۲	۱/۹۵
t=3/69 df=58 p≤0/0001 α= 0/05					

جدول ۴. آزمون t مستقل میان نمرات دانش‌آموزان دختر دوزبانه با و بدون تجربه پیش از دبستان در پیشرفت تحصیلی

گروه	شاخص	تعداد افراد	میانگین	انحراف استاندارد	خطای استاندارد
دانش‌آموزان پیش‌دبستانی‌رفته		۳۰	۱۶/۷۰	۱/۷۰	۰/۳۱
دانش‌آموزان پیش‌دبستانی‌نرفته		۳۰	۱۵/۸۰	۱/۲۷	۰/۲۳
t=2/32 df=58 p≤0/024 α= 0/05					

این عوامل، موجب کاهش تنش های وارد شده از محیط بر فرد شده، لذا در صورت کاهش تنش، دانش آموز با آرامشی بیشتر به تحصیل پرداخته، این خود، موجبات عملکرد تحصیلی مناسب را به وجود می آورد و به احتمال، دانش آموزانی که سازگاری بالایی دارند، دارای پیشرفت تحصیلی بالایی هستند.

همچنین نتایج نشان دادند که میان دانش آموزان پسر دوزبانه پیش دبستانی رفته و نرفته در پایه اول از نظر میزان پیشرفت تحصیلی نیز تفاوتی معنادار وجود دارد. یافته های این تحقیق با نتایج مطالعات پیشین (۴، ۱۰، ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۵، ۱۷، ۱۸ و ۱۹)، همخوانی دارد؛ اما با نتایج تحقیق [۲۰]، همخوان نیست، زیرا وی معتقد است حضور صرف کودک در کلاس های پیش دبستانی نمی تواند به تنهایی تضمین کننده موفقیت های آتی کودکان باشد بلکه عواملی نظیر کیفیت برنامه های مراکز پیش از دبستان، شخصیت و نحوه ارتباط معلم و فضای حاکم بر مرکز و مهم تر از همه میزان تجربه پیش دبستانی است که در این قلمرو اهمیت دارد، چراکه عوامل مؤثر بر یادگیری و پیشرفت تحصیلی، بسیار گسترده و وسیع اند و شناسایی این عوامل و رفع مشکلات و نارسایی های موجود در نظام آموزشی مهم است [۲۶]؛ همچنین نتایج پژوهش حاضر نشان دادند که در سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی میان دانش آموزان دختر و پسر دوزبانه نیز تفاوتی معنی دار وجود دارد و پسران، نسبت به دختران سازگارتر بوده، دارای عملکرد تحصیلی بهتری هستند. شاید بتوان دلیل اصلی را در عوامل روان شناختی آنان جستجو کرد؛ زیرا با توجه به اینکه دخترها هویت زنانه و پسرها هویت جنسی مردانه پیدامی کنند، لذا دخترها در روابط دوستی شان انحصاری بوده، دوستانشان شبیه خودشان هستند؛ به علاوه، دخترها پرخاشگری بیشتری در این سنین از خود بروز می دهند و همین امر در عملکرد تحصیلی آنان، مؤثر است.

در مجموع می توان گفت با توجه به وجود تفاوت زبانی دانش آموزان دوزبانه به هنگام ورود به مدرسه با

جدول ۳ نشان می دهد، تفاوت میانگین های دو گروه معنادار است؛ لذا فرضیه سوم پژوهش نیز تأیید می شود؛ به عبارت دیگر در این پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت که دانش آموزان دختر دوزبانه پایه اول ابتدایی که پیش دبستانی رفته اند، نسبت به دانش آموزانی که پیش دبستانی نرفته اند، سازگاری اجتماعی بالاتری دارند.

جدول ۴ نشان می دهد که در متغیر پیشرفت تحصیلی میان دو گروه، تفاوتی معنادار وجود دارد؛ لذا فرضیه چهارم این پژوهش نیز تأیید می شود؛ به عبارت دیگر در این پژوهش با اطمینان ۹۵ درصد می توان گفت که پیش دبستانی، تغییری معنادار در پیشرفت تحصیلی دختران دوزبانه ایجاد کرده است.

بحث و نتیجه گیری

نتایج پژوهش نشان می دهند که میان دانش آموزان دوزبانه پیش دبستانی رفته و نرفته در پایه اول از نظر میزان سازگاری اجتماعی، تفاوتی معنادار وجود دارد؛ به عبارت دیگر، دانش آموزان دوزبانه پیش دبستان رفته، سازگاری اجتماعی بالاتری نسبت به دانش آموزان فاقد این تجربه دارند. یافته های این تحقیق با مطالعات پیشین (۱۵، ۱۹ و ۲۳) همخوانی دارد؛ اما یافته های این پژوهش با یافته های پژوهش نقدی دورباطی ناهمخوان است. شاید بتوان گفت ۱. با توجه به اینکه دانش آموزان دوزبانه ای که در آموزش های پیش دبستانی حضور داشته اند، به دلیل آشنایی پیشین با جو حاکم بر کلاس و مشکلات ناشی از تکلم به زبان رسمی، نسبت به دوزبانه های دیگر که فاقد این تجربه اند، مشکلات سازشی کمتر و در نتیجه تنش و سرخوردگی کمتری در تعامل با دیگر دانش آموزان، دارند و ۲. از آنجاکه سازگاری اجتماعی، فرد را قادر می سازد از راه اصلاح محیط یا از راه اصلاح رفتار خویش به تعادل میان خود و محیط بپردازد و با توجه به اینکه، سازگاری هم شامل فرایند انطباق فرد با شرایط موجود و هم شامل فرایند تغییر محیط برای انطباق نیازهای فردی است و

امکانات، با محدودیت‌هایی بسیار مواجه بوده‌اند به طوری که در مراکز پیش‌دستانی دولتی، بیشتر این کلاس‌ها ضمیمه مدارس ابتدایی بوده و به دلیل جدی‌نگرفتن مسئولان و مدیران مدارس و توجه بیشتر به بحث سوددهی آنان، به کیفیت این کلاس‌ها توجهی شایان صورت نمی‌گیرد؛ لذا پیشنهاد می‌شود با توجه به اهمیت دوره پیش از دبستان در آمادگی دانش‌آموزان در زمینه‌های مختلف و به منظور افزایش کارایی و کیفیت آنها، این مراکز در مکان‌هایی مستقل با نظارت آموزش و پرورش به صورت زیرمجموعه‌ای از مجتمع‌های آموزشی تشکیل شوند.

- با توجه به اینکه مرکز پیش‌دستانی به‌عنوان اولین مکان ورود کودکان به اجتماعی رسمی است و در این مراکز است که شالوده شخصیت و خمیرمایه قوه خلاقه کودکان شکل می‌گیرد، لذا شایسته است از طریق آموزش روش‌های حل مسئله، آنان را افرادی خلاق بارآورده، برای ورود به اجتماع بزرگ‌تر آماده‌تر کنیم.

منابع

۱. احتشامی، طیبه و سیدغفار موسوی (۱۳۸۷)؛ «مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مناطق دوزبانه با دانش‌آموزان تک‌زبانه استان اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۷»، مجموعه مقالات همایش دوزبانی؛ تبریز.
۲. سیگوان و مک کی؛ آموزش و مسئله دوزبانی؛ ترجمه واقدی و دیگران (۱۳۶۹)؛ چ ۱، تهران: انتشارات ادیب‌پور.
۳. یمنی دوزی سرخابی، محمد (۱۳۷۱)؛ «تحلیلی بر ناسازگاری دانش‌آموزان دوره ابتدایی»، فصلنامه تعلیم و تربیت؛ ش ۴.
۴. جعفریان، سکینه (۱۳۸۱)؛ ارزیابی کارایی دوره آموزش پیش‌دستانی یک‌ماهه ویژه دانش‌آموزان مناطق دوزبانه از طریق مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پایه اول و سوم شهرهای تبریز و تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه الزهراء.

زبان رسمی و با عنایت به ارتباط متقابل مهارت‌های زبانی با مهارت خواندن و نوشتن و دستیابی به مهارت‌های مختلف، گذراندن آموزش‌های دوره پیش‌دستانی، نقشی مهم در سرنوشت کودکان به‌ویژه غیرفارسی‌زبان‌ها در دوره‌های بعدی ایفا خواهد کرد؛ اما فارغ از تأثیر فراوان این آموزش‌ها بر سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به‌ویژه در مناطق دوزبانه، همان‌گونه که پژوهنده نیز در مطالعه خود بدان تأکید می‌کند، باید این نکته را یادآور شد که تجربه حضور صرف کودکان در دوره پیش‌دستانی به تنهایی، تضمین‌کننده موفقیت‌های آتی دوزبانه‌ها نبوده، متغیرهایی بسیار در این امر دخالت دارند که از جمله می‌توان به عواملی مانند «سواد مادر، شغل پدر، تک‌فرزندی یا چندفرزندبودن خانواده، فرهنگ محل زندگی کودک» اشاره کرد؛ با این حال شایسته است پیشنهادهای زیر در جهت غنی‌تر کردن دوره پیش‌دستانی، مدنظر مسئولان قرار گیرد:

- مراکز پیش‌دستانی به مربیان و مدیرانی کارآموده، نیازمند است که ضمن آشنایی کامل با روان‌شناسی کودک، با نظریه‌های یادگیری نیز آشنا باشند؛ لذا پیشنهاد می‌شود، هنگام انتخاب و به‌کارگیری مربیان و مدیران مراکز پیش‌دستانی، آموزش‌های بدو خدمت و ضمن خدمت لازم در این خصوص به آنان داده شده و دقت و وسواسی بیشتر در این باره صورت گیرد.
- میزان سال‌های حضور در مراکز پیش‌دستانی یکی از متغیرهای مهم در سازگاری کودکان است. به احتمال هرچه این حضور و تجربه بیشتر باشد، مهارت برقراری ارتباط کودک با محیط پیرامونی بهتر و در نتیجه در سازگاری او مؤثرتر خواهد بود؛ لذا پیشنهاد می‌شود نسبت به افزایش طول مدت حضور کودکان به‌ویژه دوزبانه‌ها در این مراکز برنامه‌ریزی شود و در پژوهش‌های بعدی این موضوع مورد سنجش قرار گیرد.
- مراکز پیش‌دستانی در زمینه فضای آموزشی و

۱۵. اسحاق نیا، حمید (۱۳۷۳)؛ بررسی تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی بر پیشرفت ذهنی، تحصیلی، سازگاری عاطفی، اجتماعی کودکان دبستانی شهرستان تربت حیدریه-استان خراسان، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۶. دیناروند، جعفر (۱۳۷۳)؛ مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دوزبانه و یک زبانه شهرستان شوش دانیال، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشگاه علامه طباطبایی.
۱۷. حسن اصل، علی (۱۳۸۲)؛ مطالعه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه های اول و دوم ابتدایی شهرستان ماکو، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده روان شناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
۱۸. سلمانی، علیرضا (۱۳۸۳)؛ مقایسه تأثیر آموزش پیش دبستانی بر پیشرفت تحصیلی دروس پایه دانش آموزان مقطع ابتدایی شهر رودهن، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده روان شناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن.
۱۹. کاظمی علی آبادی (۱۳۸۵)؛ بررسی نقش و تأثیر آموزش و پرورش پیش دبستانی در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع ابتدایی شهرستان خلخال، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده روان شناسی و علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.
۲۰. پژوهنده، علی؛ حسن حمیدپور و علی حسینی (۱۳۸۸)؛ «نقش پیش دبستانی در یادگیری مهارت های روانی- حرکتی و سازگاری اجتماعی»، مجله علوم تربیتی دانشگاه شهید چمران اهواز؛ سال پنجم، پاییز ۱۳۸۸، شماره ۳، صص ۱۱۷ تا ۱۳۸.
5. Saer, D. (1924). Bilingualism on intelligence. British journal of Psychology, 14(3), 25-38.
6. Cummins, J. (1976). The Influence of Bilingualism on cognitive growth Cleveland, England.
7. Lambert, (Ed.) , native and foreign language. (pp9-22). NY: academy of science.
۸. اصل فتاحی، بهرام (۱۳۷۳)؛ بررسی و مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پسر و دختر یک زبانه و دوزبانه (شهرهای تهران و تبریز) مقطع ابتدایی (پایه های اول، سوم و پنجم) در دروس فارسی و املا در سال تحصیلی ۱۳۷۲-۱۳۷۳، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تربیت معلم.
۹. بای، مریم (۱۳۸۹)؛ بررسی تأثیر دوره پیش دبستانی بر خلاقیت دانش آموزان ابتدایی، پایان نامه کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی دانشگاه علامه طباطبایی.
10. Perera, H. (2005). Readiness for school entry: A Community Survey. Journal of Royal Institute Health 19, 283-289.
11. Gesell, A. (1993). Maturation and patterning of behavior in childhood. In M. M. Murchison (Ed.), A handbook of psychology. Worcester, MA: Clark University Press.
12. Jensen, E. (2002). Minds with brain in the brain. New York: ASCD
13. Nanoyama - Tarumi, Y. & Berdenberg, K. (2009). Impact of preschool readiness program intervention on children learning in Cambodia. International Journal of Educational Development.
۱۴. کریمی، عبدالعظیم (۱۳۸۴)؛ نتایج مطالعه بین المللی پیشرفت سواد خواندن پرلز (۲۰۰۶)؛ تهران: وزارت آموزش و پرورش.

۲۴. غلامعلی لواسانی، مسعود و همکاران (۱۳۹۰):
«پیشرفت تحصیلی: نقش نیازهای روان‌شناختی
اساسی، سبک‌های هویت»، دوفصلنامه علمی-
پژوهشی پژوهش‌های آموزش و یادگیری؛ دانشگاه
شاهد، سال هجدهم، دوره جدید، ش ۱، بهار و
تابستان ۱۳۹۰، صص ۲۵ تا ۳۸.

۲۵. خوی‌نژاد، غلامرضا (۱۳۸۰): روش‌های پژوهش در
علوم تربیتی؛ تهران: انتشارات سمت.

۲۶. رودباری، زینب و مسعود حسینچانی (۱۳۸۸):
«بررسی نقش واسطه‌گری سبک‌های یادگیری در
رابطه میان ویژگی‌ها و پیشرفت دانش‌آموزان
دبیرستانی»، دوماهنامه علمی، پژوهشی دانش‌سور رفتار/
تربیت و اجتماع؛ دانشگاه شاهد، اسفند ۱۳۸۸، سال
شانزدهم، ش ۳۹، صص ۵۵ تا ۶۴.

۲۱. مظاهری، اکرم و همکاران (۱۳۸۵): «تأثیر آموزش
گروهی عزت‌نفس بر سازگاری اجتماعی
دانشجویان»، مجله علمی- پژوهشی دانش‌سور رفتار،
دانشگاه شاهد؛ سال سیزدهم، ش ۱۶، ص ۴۹.

22. Ou, S.R. (2005). pathways of long-term effects of an early intervention program on educational attainment: findings from the Chicago longitudinal study. journal of applied development.

۲۳. بدوره، بتول (۱۳۸۴): ارزیابی اثربخشی دوره
پیش‌دبستانی در مناطق دوزبانه استان ایلام، پایان‌نامه
کارشناسی ارشد؛ تهران: دانشگاه آزاد واحد علوم و
تحقیقات.